

**RELIGIJNA I SPOŁECZNA ROLA KSIĘDZA PARAFIALNEGO
W UJĘCIU SOCJOLOGICZNYM I W INTERPRETACJI DOROSŁYCH KATOLIKÓW
W POLSCE Z PRZEŁOMU XX I XXI WIEKU**
RELIGIOUS AND SOCIAL ROLE OF THE PARISH PRIEST IN A SOCIOLOGICAL
PERSPECTIVE AND IN THE INTERPRETATION OF ADULT CATHOLICS
IN POLAND AT THE TURN OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

JÓZEF BANIAK

WYDZIAŁ SOCJOLOGII, ZAKŁAD SOCJOLOGII CYWILIZACJI,
UNIwersytet im. ADAM MICKIEWICZA,
UL. SZAMARZEWSKIEGO 89 C, 60-568 POZNAŃ

Streszczenie

W artykule tym ukazuję religijną i społeczną rolę księdza parafialnego w dwóch aspektach: teoretycznym i empirycznym. W teoretycznym aspekcie prezentuję definicje tej roli oraz jej ujęcia przez różnych socjologów. W aspekcie empirycznym ukazuję percepcję roli religijnej i społecznej księdza parafialnego przez dorosłych katolików w Polsce w XX i XXI wieku. Podstawę analizy postrzegania roli religijno-społecznej księdza parafialnego przez dorosłych katolików polskich stanowią wyniki dostępnych badań socjologicznych zrealizowanych w drugiej połowie XX wieku i w obu dekadach XXI wieku. Problem badawczy stanowi pytanie: jak dorośli katolicy polscy postrzegali i interpretowali religijną i społeczną rolę księdza parafialnego na przełomie XX i XXI wieku? Czy ujęcie roli księdza parafialnego było adekwatne i rozbieżne z definiowaniem jej przez Kościół katolicki? Odpowiedź na te pytania ukazują wyniki badań socjologicznych prezentowane w tym artykule. Szczegółowa prezentacja tych badań i analiza ich wyników jest tu odpowiednią metodą, wspomaganą innymi metodami znanymi w socjologii empirycznej (historyczno-porównawczą, statystyczną, korelacji zmiennych).

Słowa kluczowe: religijna rola księdza parafialnego, społeczna rola księdza parafialnego, socjologiczne ujęcie roli księdza parafialnego, katolicy dorośli, przełom XX i XXI wieku.

Abstract

In this article I present the religious and social role of the parish priest in two aspects: theoretical and empirical. In theoretical aspects, I show the definitions of this role of a priest and the appreciation of its essence and scope by various sociologists. In the empirical aspects, I take into account the perception of this role of a parish priest by adult Catholics in Poland in the 20th and 21st centuries. The basis for the analysis of the attitude of adult Polish Catholics to the religious and social role of a priest are the results of numerous sociological studies carried out in the second half of the 20th century and both decades of the 21st century. The research problem here is questions: how did adult Polish Catholic perceive and interpret the religious and social role of a parish priest at the turn of the 20th and 21st centuries? Was their construction of this role of a priest consistent (adequate) with the definitions of it by the Catholic Church, or was it different? In developing this issue, I used the method of a detailed presentation of existing scientific research and the sociological analysis of their results. This method allows us to recall studies from a distant period, rarely cited today in current sociological studies.

Keywords: religious role of a parish priest, social role of a parish priest, sociological approach to the role of a parish priest, adult Catholics, of the 20th and 21st centuries.

WPROWADZENIE: ISTOTA I TYPY ROLI SPOŁECZNEJ KSIĘDZA

Rola księdza parafialnego – jej zakres i realne możliwości oddziaływania na religijność i moralność ludzi – ciągle znajduje się w polu zainteresowań badawczych reprezentantów nauk społecznych, w tym szczególnie socjologów religii. Zainteresowanie to przyczyniło się do zaistnienia licznych opracowań teoretycznych i studiów empirycznych poświęconych roli i funkcjom księdza w parafii i we wspólnocie lokalnej. Socjologowie religii opracowali też wiele różnych typologii funkcji kapłańskich, wykorzystując w tym celu odmienne kryteria ich konstruowania (np. Brothers, 1963: s. 477–489; Blizzard, 1958: s. 124–146; McCann, 1962: s. 40–52; Lindner, Lentner i Holl, 1963; Schreuder, 1965: s. 5–15; Majka, 1993: s. 7–14; Baniak, 2002: s. 251–274). Rolą księdza interesuje się zwłaszcza Kościół instytucjonalny, ukazując to w swojej doktrynie kapłańskiej i w teologii pastoralnej oraz w prawie kanonicznym. Problem roli kapłańskiej dokładnie i w sposób usystematyzowany ujmuje Sobór Watykański II w dekrete o formacji, posłudze i życiu kapłanów (zob. Sobór Watykański II, 1968: s. 286–312, s. 486–536).

W literaturze naukowej znane są liczne definicje roli księdza w zależności od dziedziny wiedzy, która zajmuje się problemem tej roli – inaczej określają jej istotę i zakres możliwości oddziaływania na ludzi teologowie, a inaczej socjologowie religii, psychologowie religii i prawnicy – kanoniści. Leo von Deschwanden określa rolę księdza dość szeroko i dzieli ją na dwa typy: rolę specyficzną i rolę dyfuzyjną. Rola specyficzna łączy się z religijnością instytucjonalną i odznacza się totalnością – obejmuje liczne segmenty ról, jakie ksiądz odgrywa w grupie religijnej i lokalnej. Składają się na nią następujące funkcje księdza: nauczyciela wiary, celebrysa sakramentów, kierownika społeczności parafialnej, przewodniczącego zgromadzenia religijnego, kierownika sumień penitentów, doradcy w sprawach świeckich. Z kolei rola dyfuzyjna łączy się z religijnością indywidualną, często selektywną i subiektywną, w wyniku czego ma ona również charakter innowacyjny. Rola ta obejmuje różne inicjatywy pastoralne księdza i przyczynia się do modernizacji metod i narzędzi jego działalności parafialnej, jak i do kształtowania nowych jej postaci. W tej definicji roli księdza akcent jest położony na duszpasterstwo osobowe i jednostkowe wiernych. Ksiądz ma tu szansę dotarcia z posługą religijną do wielu jednostek tworzących wspólnotę parafialną, może pomóc im w rozwiązywaniu trudnych dylematów religijnych i moralnych (Deschwanden, 1968: s. 125–138; Deschwanden, 1972: s. 385–419).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

W artykule tym odpowiadam na dwa podstawowe pytania: a) w aspekcie teoretycznym: co stanowi istotę roli religijnej i społecznej księdza parafialnego w Kościele katolickim, ujmowaną w aspekcie socjologicznym; b) w aspekcie empirycznym: jak tę rolę księdza postrzegali i interpretowali dorośli katolicy w Polsce na przełomie XX i XXI wieku w jej wymiarze strukturalnym i funkcjonalnym? Źródło odpowiedzi na pierwsze pytanie stanowi aktualna literatura socjologiczna, natomiast odpowiedź na drugie pytanie stanowią wyniki wielu badań naukowych na ten temat zrealizowanych w drugiej połowie XX

wieku i w obu dekadach XXI wieku. Pytania te stanowią zarazem problem główny w tym artykule. Przedmiotem artykułu są deklaracje badanych dorosłych katolików w Polsce dotyczące ujmowania roli religijnej i społecznej księdza i oceny jego funkcjonowania w parafii i we wspólnocie lokalnej. Celem zaś artykułu jest ukazanie i analiza tych deklaracji dorosłych katolików, które oni złożyli podczas badań socjologicznych zrealizowanych w drugiej połowie minionego wieku i w obu dekadach obecnego wieku. Szczegółowa prezentacja wyników tych badań stanowi metodę, którą zastosowano w tym opracowaniu, jako pomocną w osiągnięciu założonego celu. Ponadto zastosowano tu także inne metody znane w socjologii empirycznej, jak metodę historyczno-porównawczą, analizy treści materiałów zastanych, statystyczną i korelacji zmiennych (zob. Babbie, 2007: s. 253–260; Blalock, 1977: s. 430–437; Frankfort-Nachmias, Nachmias, 2001: s. 66–68). Socjologiczne ujęcie roli religijnej i społecznej księdza parafialnego oraz jej podstawowych składników stanowi bazę teoretyczną dla empirycznej analizy tej roli księdza, a również dla ukazania styczności i więzi osobistej badanych katolików dorosłych z księżmi parafialnymi w różnych okolicznościach.

SOCJOLOGICZNE UJĘCIE RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ ROLI KSIĘDZA PARAFIALNEGO

W socjologii są znane liczne określenia roli odgrywanej przez jednostkę w grupie społecznej. Niektórzy socjologowie łączą ją ze statusem społecznym, czyli ze stanowiskiem i pozycją społeczną, jakie zajmuje jednostka w konkretnej grupie, organizacji lub w globalnym społeczeństwie. Rola społeczna jest więc tam widoczna, gdzie jednostka jest wystarczająco silnie związana z grupą swego odniesienia, kształtuje się ona pod wpływem grupy, a wpływ ten nasila się właśnie wraz ze wzrostem jej znaczenia dla jednostki, czyli wtedy, kiedy grupa ta staje się dla jednostki grupą bezpośredniego odniesienia. Theodore Mead Newcomb zaznacza w tym kontekście: „poszczególne jednostki przyswajają sobie postawy cenione w grupie własnej w tej mierze, w jakiej grupa jest dla nich pozytywnym punktem odniesienia” (Newcomb, 1962: s. 103). Z kolei Helmut Schoeck rolę społeczną jednostki w grupie ujmuje jako: „rodzaj i sposób, w jaki dane stanowisko społeczne jest przez swego nosiciela przyjmowane, utrzymywane i w jaki sposób wypełnia się obowiązki z nimi związane” (Schoeck, 1969: s. 283).

„Zatem – jak zaznacza Walter Goddijn – rolę społeczną określa zespół norm i oczekiwań, które jednostka uświadamia sobie zajmując odpowiednią pozycję społeczną. Odtwórca (aktor społeczny) jakiegokolwiek roli społecznej – nauczyciel, lekarz, uczony, policjant, ojciec, matka, mąż, żona, ksiądz, zakonnik – wpierw musiał przyswoić sobie normy właściwe dla danej roli, albo został poinformowany o nich przez czynniki zewnętrzne w formie stosownego treningu – przeszkolenia lub pouczenia. Jego zachowanie będzie wtedy zgodne z oczekiwaniami środowiska, którym spełnia swoją funkcję i odgrywa własną rolę społeczną. Charakter tej roli jest znany dostatecznie opinii publicznej, dlatego oczekiwania jej dotyczą aktorów społecznych, którzy odgrywają ją, są konkretne i rzeczowe. Nierzadko rola ta ma charakter kompleksowy, a wtedy implikuje ważne skut-

ki dla jednostki ją odgrywającej w grupie, stanowiąc zarazem podstawę ładu i harmonii w społeczeństwie” (Goddijn, 1966: s. 6–21).

Rola społeczna jest także odbiciem pozycji, do której jednostka dopiero aspiruje i dąży sama sukcesywnie. W tym celu jednostka wpraw musi zabiegać o możliwość właściwego spełniania roli społecznej, którą samodzielnie wybrała. Ranga pozycji oczekiwanej przez jednostkę implikuje stopień znaczenia roli społecznej w grupie. Internalizacja roli może być również ważnym środkiem walki o tę właśnie pozycję w grupie. Helmut Schoeck uważa, że „ta możliwość pozwala odróżnić role społeczne narzucone jednostce z zewnątrz od ról stanowiących efekt jej osobistych zabiegów i aspiracji życiowych. Wówczas rola społeczna jest ograniczonym splotem szeregu działań jednostki w ważnych dla niej okolicznościach i sytuacjach życiowych. Role związane z jej dążeniami życiowymi z pewnością będą bardziej znaczące niż role jej narzucone, mimo że role te nadal będzie musiała odgrywać w swoim życiu społecznym” (Schoeck, 1969: s. 284).

Role społeczną można ujmować również w aspekcie prawnym, a wtedy jednostka będzie odgrywać ją formalnie (instytucjonalnie) lub nieformalnie. W formalnym zakresie jednostka odgrywa rolę zgodnie z przepisami obowiązującego prawa, które określają ramy kompetencji przewidzianych dla stanowiska zajmowanego przez jednostkę w grupie społecznej lub w instytucji czy organizacji. Nieformalnie, natomiast, jednostka odgrywa własną rolę zgodnie ze swoim autorytetem i funkcją społeczną w grupach społecznych, opierając się jednocześnie na ocenie społecznej, która dotyczy właśnie tej roli (Baniak, 2013: s. 91-93; Baniak, 2002: 251-274).

Zdaniem Jana Szczepańskiego: „w większości grup społecznych podstawowe znaczenie ma rola przywódcy (lidera), którą mogą odgrywać tylko jednostki odznaczające się cechami i walorami, jakich brak u pozostałych członków grupy. Jednostki takie są w grupie zauważane i wybierane (czy delegowane) do odgrywania roli przywódcy. Wybór ten gwarantuje jednostce przywódczej (liderowi) autorytet i szacunek w strukturach grupy i jednocześnie upoważnia ją do reprezentowania grupy na zewnątrz, daje jej realną władzę w grupie” (Szczepański, 1972: s. 232–233).

Socjologiczna i prawna koncepcja roli społecznej będzie stanowić kryterium ujęcia i oceny roli społeczno-religijnej księdza, którą odgrywa on w parafii i w społeczności świeckiej, a zarazem umożliwi ekspozycję jej cech podstawowych i składników oraz proces jej realizacji w obu skalach odniesienia – społecznej i prawnej.

Władysław Piwowarski zaznaczał: „Socjologia religii zajmuje się kapłaństwem w aspekcie empirycznym jako swego rodzaju faktem społecznym. Nie interesuje się ona sakramentem kapłaństwa, lecz kapłaństwem jako instytucją społeczną. W społeczności parafialnej z instytucją tą wiążą się rozmaite funkcje spełniane przez proboszcza i jego pomocników. Funkcje księży parafialnych można podzielić na trzy grupy: podstawowe, uzupełniające, prywatne. Wszystkie te funkcje razem wzięte składają się na ich rolę społeczno-religijną w parafii. Role te definiuje zespół norm i oczekiwań związanych z pozycją społeczną kapłana. Normy określają jego wzór osobowy, w skład którego wchodzi zarówno idealne cechy, jak i idealne zachowania się. Znając pozycję społeczną kapłana wierni na ogół uświadamiają sobie, jakimi powinien odznaczać się cechami osobowymi oraz

jakie powinny być jego zachowania. W ten sposób wytwarza się *communis opinio*, co do oczekiwań związanych ze wzorem osobowym księdza. Kapłan ze swej strony zobowiązany jest przyswoić sobie zespół norm definiujących jego rolę. Wśród funkcji podstawowych na naczelne miejsce wysuwa się funkcja liturgiczno-rytualna. Sprawowanie jej w dużej mierze zależy od tego, jaką skuteczność przypisuje się czynnościom rytualnym. Drugą podstawową funkcję stanowi administrowanie społecznością parafialną. Proboszcz jako przedstawiciel władzy kościelnej ma do wypełnienia pewien zespół zadań w dziedzinie życia religijno-moralnego parafii, za co ponosi odpowiedzialność wobec swego biskupa, a pośrednio wobec Kościoła. Trzecią podstawową funkcję stanowi działalność charytatywna, względnie dobroczynna. Funkcja ta znajduje uzasadnienie w religijnym posłannictwie proboszcza. Czwartą podstawową funkcję stanowi zarządzanie dobrami materialnymi. Funkcjonowanie parafii byłoby niemożliwe bez posiadania pewnych środków materialnych, bądź nadzwyczajnych (kościół, plebania, sale katechetyczne itp.), bądź zwyczajnych (konserwacja budynków parafialnych, bieżące wydatki gospodarcze, utrzymanie duszpasterzy itp.). Proboszcz jako zarządca dóbr materialnych w parafii może traktować je jako dobra Kościoła, dobra społeczności parafialnej lub dobra własne. Oprócz wymienionych funkcji podstawowych z pozycją społeczną księży parafialnych mogą być związane jeszcze tzw. funkcje uzupełniające. Funkcje uzupełniające mogą obejmować różne dziedziny: polityczną, socjalno-ekonomiczną, oświatową, administracyjną, techniczną, wychowawczą, rozrywkową itp. Podstawowe funkcje księdza parafialnego są instytucjonalizowane, tzn. ujęte w trwałe schematy działania. W rzeczywistości niewiele w jego życiu pozostaje miejsca na <działalność prywatną>. W toku wykonywania opisanych powyżej funkcji, księża parafialni nawiązują różne styczności z wiernymi. Styczności te prowadzą do wytworzenia się sieci relacji społecznych, czyli więzi o charakterze osobowo-rzeczowym” (Piwowarski, 1971: s. 273–276).

KAPŁAŃSTWO HIERARCHICZNE JAKO FUNDAMENT RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ ROLI KSIĘDZA PARAFIALNEGO

Władysław Piwowarski zaznacza, że kapłaństwo instytucjonalne jako specyficzny urząd kościelny stanowi podstawę roli społecznej księdza, którą odgrywa on w parafii i społeczności lokalnej. Kapłaństwo zawodowe, w aspekcie historycznym, oznacza zespół czynności przewidzianych formalnie dla księdza, pierwotnie kształtujących się jako wynik społecznego podziału pracy w obrębie grupy (Piwowarski, 1971: s. 275). W tym kontekście można zapytać: gdzie znajduje się początek kapłaństwa instytucjonalnego i kiedy faktycznie nastąpiło zapotrzebowanie na jego sprawowanie w życiu religijnym i społecznym ludzi?

W tych rozważaniach ważniejsze jest socjologiczne ujęcie kapłaństwa, czyli ukazanie go w kategoriach analizy socjologicznej. Herbert Spencer początek kapłaństwa zawodowego widzi w pierwotnej religii politeistycznej i twierdzi przy tym, że było ono „rezultatem społecznego podziału czynności w ramach szerszej grupy społecznej o religijnym

profilu lub charakterze. Funkcje kapłana pierwotnie łączyły się z funkcjami czarownika, egzorcyisty, proroka, maga, lekarza, wodza plemienia, nauczyciela, filozofa itp. U początków zaistnienia odrębnej i specyficznej grupy ludzi zajmujących się wyłącznie lub prawie wyłącznie czynnościami kultowymi, wprost zmierzającymi do pomnażania chwały bóstwa czy Boga, było bezpośrednio powołanie hierarchii społecznej i wyodrębnienie się czynności religijnych i magicznych w cyklicznym procesie specjalizacji zawodowej” (Spencer, 1891: s. 34–35).

Zdaniem Edwarda Ciupaka: „w społecznym podziale pracy kapłanom przypadły czynności pozaprodukcyjne, w efekcie czego sami zaangażowali się aktywnie w rozwój kultury, nauki i oświaty. W katolicyzmie kapłaństwo stanowi instytucję zawodową, której odpowiadają dwa podstawowe kryteria: działalność przeznaczona dla innych ludzi i działalność oparta na uprzednio przygotowanych w formie wykształcenia profesjonalnego oraz formacji religijnej, duchowej i moralnej” (Ciupak, 1965: s. 393).

Joachim Wach twierdzi: „uznanie realnego istnienia Boga stanowi warunek przyczynowy wszystkich atrybutów kapłaństwa. Kontakty kapłana z Bogiem mają charakter ciągły i systematyczny. Kapłan w tym celu potrzebuje swoistej charyzmy, łaski i spontanicznej lub nadanej «odgórnie» od wyższego urzędu” (Wach, 1961: s. 313). Edward Ciupak dopowie, że „kult religijny, któremu kapłan przewodniczy, jest wyodrębniony i wyeksponowany instytucjonalnie spośród innych wytworów kulturowych. Czynności kultowe wymagają od kapłana znajomości teologii i odpowiednich sprawności praktycznych. Kapłan jest więc postrzegany jako osoba odgrywająca zespół ról społecznych, historycznie uwarunkowanych i zależnych od aktualnych potrzeb Kościoła instytucjonalnego. Realizacja tych ról ma istotne znaczenie zarówno dla Kościoła, jak i dla różnych jego struktur; ponadto jest ona też ważna dla samego kapłana i dla ludzi religijnych stale mieszkających w parafii, jako zwartej i zintegrowanej wspólnocie religijnej i społecznej” (Ciupak 1965: s. 391).

SKŁADNIKI I REALIZACJA RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ ROLI KSIĘDZA PARAFIALNEGO

Wychodząc z socjologicznego punktu widzenia, można zapytać, na czym polega w swej istocie społeczna rola księdza i jakie składniki ją tworzą? Jak ksiądz odgrywa (realizuje) tę rolę w codziennej pracy w parafii oraz we własnym życiu osobistym i społecznym? W ujęciu socjologicznym rola księdza jest sformalizowana i przyjmuje postać określonych schematów działania, utrwalonych w społecznościach religijnych, a nadto jest ona zależna również od różnych czynników zewnętrznych. Źródłem społecznej roli księdza zatem jest społeczno-religijny wymiar kapłaństwa instytucjonalnego, gdyż to w nim wyraża się podstawowe przeznaczenie księdza, jego religijne miejsce i zakres przydzielonych mu hierarchicznie kompetencji, jego władzy kapłańskiej realizowanej w parafii, udzielonej mu przez biskupa diecezjalnego. Na tej podstawie ksiądz działa oficjalnie („urzędowo”) we wspólnocie religijnej, realizuje własne zadania zawodowe, spełnia funkcje religijne tworzące jego rolę religijną i społeczną. Funkcje te decydują również o integralności jego roli

jako zwartej całości (Baniak, 2013: s. 384). Walter Goddijn twierdzi, że „ta różnorodność funkcji świadczy o złożoności i znaczeniu społecznej roli księdza w parafii, jako podstawowej strukturze Kościoła instytucjonalnego” (Goddijn, 1966: s. 207).

Uwzględniając różne spojrzenia socjologów religii, funkcje tworzące rolę społeczną księdza parafialnego można ująć w trzech ogólnych kategoriach: 1) funkcje podstawowe: liturgiczno-rytualna, administrowania parafią, charyzmatyczna, charytatywna, zarządzania dobrami materialnymi i środkami pieniężnymi parafii; 2) funkcje uzupełniające: para-liturgiczna, socjalno-ekonomiczna, oświatowo-wychowawcza, kulturalna, rekreacyjno-wypoczynkowa, kierowania parafią; 3) funkcje prywatne: są one różne i zależą od poziomu samoświadomości i tożsamości duchowej księdza, od jego nastawienia do własnych obowiązków kapłańskich i do etosu kapłańskiego. Funkcje te są także zależne od stosunku katolików świeckich do Kościoła instytucjonalnego i do duchowieństwa, od ich statusu społecznego i bytowego, od ich zaangażowania religijnego i od poziomu ich moralności religijnej i świeckiej (zob. Pin, 1968: s. 81–84; Piwowski, 1971: s. 273–274; Majka, 1971: s. 173–187; Mariański, 1984a: s. 134–136; Baniak, 1990: s. 245–357).

Edward Ciupak zaznacza: „rolę społeczną księdza w Kościele katolickim tworzą funkcje wynikające z jego władzy kapłańskiej i ze stanowiska, jakie może on zajmować w strukturach kościelnych, spowiednika, uczonego, dziennikarza, publicysty, opiekuna różnych grup religijnych – młodzieżowych i obejmujących osoby dorosłe. Ksiądz, spełniając różne funkcje w Kościele, nawiązuje styczności z ludźmi w parafii, które ułatwiają mu tworzenie sieci wzajemnych relacji z wiernymi, czyli wywołują one więzi o charakterze osobowo-rzeczowym, korzystne dla obu stron tych relacji” (Ciupak, 1965: s. 413).

Władysław Piwowski, znając wzajemne powiązania księży i parafian, zaznaczał: „zaspokajając potrzeby religijne parafian, kapłan całą swoją postawą niejako je dokumentuje, gdyż to, co czyni, wypływa z jego wewnętrznego przekonania. Chodzi tutaj o czynności sakralne, przez które kapłan wraz z całą wspólnotą parafialną ma wielbić, błagać, prosić Boga i jednoczyć ludzi między sobą i z Bogiem” (Piwowski, 1971: s. 278). Zatem ksiądz, odgrywając swoją rolę społeczną i wypełniając misję religijną w Kościele czy też wykonując swoistą służbę charytatywną w parafii, pracuje dla wszystkich parafian i dla pozostałych mieszkańców parafii, pomimo, iż nie utrzymują oni ścisłych więzi z parafią i z księdzem (zob. Baniak, 2013: s. 95). Tak szeroko pojętą rolę księdza w parafii ukazuje Eduardo Schillebeeckx, określając ją „jako wszystko dla wszystkich” (1963: s. 210).

Ksiądz w ramach swojej roli społecznej może spełniać równocześnie wiele różnych funkcji, w tym takie, które wybiegają poza jej ramy we wspólnocie parafialnej. Złożoność roli społecznej księdza, różnorodność funkcji i zadań składających się bezpośrednio na tę rolę nierzadko wywołują podwójny jej konflikt – wewnętrzny i zewnętrzny. Józef Augustyn uważa, że podstawowym źródłem tych konfliktów jest obecna formacja kapłańska alumnów w seminariach duchownych, w których są oni przygotowywani systemowo do zawodu księdza parafialnego. Metody tej formacji często rozmiągają się z życiem parafialnym księży, w którym trudno jest odnaleźć się zwłaszcza młodym kapłanom podejmującym swoją pierwszą pracę wśród świeckich wiernych (Augustyn, 2000: s. 25–26). Młodzi kapłani jeszcze nie mają gruntownego rozeznania w charakterystyce religijnej, moralnej,

społecznej i emocjonalnej wiernych świeckich, jak i środowiska parafialnego i lokalnego, w którym wykonują własne zadania kapłańskie (Słowiński, 2010: s. 408–423; Baniak, 2017: s. 222–237).

Konflikt roli księdza może wywoływać też obowiązek bezżenności i abstynencji seksualnej. Obowiązek ten kwestionuje pewien odsetek alumnów i księży, a jego problematyczność podnoszą też psychologowie religii i wskazują otwarcie na brak u wielu duchownych predyspozycji do życia w bezżenności, samotności i pełnej abstynencji seksualnej, bez możliwości życia we własnej wspólnocie małżeńsko-rodzinnej jako duchownych (Augustyn, 2000: s. 124–136).

Odrębnym problemem jest pedofilia i efebofilia czy molestowanie seksualne dzieci, dostrzegany u pewnego odsetka alumnów i księży czy zakonników na świecie i w Polsce, który także wywołuje konflikty między osobami duchownymi i świeckimi, jak i między samymi duchownymi, w ich środowisku. Niewątpliwie, problem z odgrywaniem roli księdza wynikający zarówno z zakresu powiązań jego kompetencji religijnych z kompetencjami świeckimi (np. łączenie dwóch zawodów: księdza i dziennikarza, księdza i uczonego itp.), jak również z nieprzestrzegania przez niektórych księży norm moralnych oraz stylu bycia osoby duchownej w społeczności świeckiej, jest problemem ważnym i konfliktem niełatwym do rozwiązania przez samych księży i przez władze kościelne (zob. Davie, 2007: s. 45–57; Davie, 2010: s. 341–349; Mynarek, 1980: s. 24–26).

Teoretyczny zarys roli księdza, jej wymiaru religijnego i społecznego, jest obrazem modelowym, wynikającym z analizy systemu normatywnego religii katolickiej i z systemu społeczności parafialnej. Model ten w zetknięciu z życiem parafialnym wywołuje ów podwójny konflikt ról księdza. Role te odgrywają poprawnie tylko niektórzy księża parafialni, z kolei pozostali, jak wynika z badań socjologicznych, nie są w stanie lub nie potrafią sprostać wymaganiom zasad etosu kapłańskiego, opartego na obowiązku bezżenności i czystości seksualnej, na nakazie życia poza małżeństwem i rodziną, na absolutnym posłuszeństwie władzy kościelnej. Założenia tego modelu roli księdza często rozchodzą się z rzeczywistością parafialną, z warunkami życia księży, w której muszą oni ją realizować czy odgrywać na co dzień w parafii i w społeczności lokalnej. Konflikt ten utrudnia wielu księżom życie osobiste oraz funkcjonowanie w parafii i we wspólnocie lokalnej. Nierzadko katolicy tworzący te wspólnoty nie akceptują założeń tego modelu roli księdza, więc ją kwestionują i odrzucają jako trudną w zastosowaniu praktycznym (zob. Baniak, 1994: s. 213–240).

ZAKRES I SKŁADNIKI RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ ROLI KSIĘDZA PARAFIALNEGO W UJĘCIU I OCENIE DOROSŁYCH KATOLIKÓW POLSKICH W XX I XXI WIEKU

W świetle powyższych założeń teoretycznych należy zapytać: jak religijną i społeczną rolę księdza parafialnego wyobrażali sobie dorośli katolicy w Polsce w przyjętym okresie przełomu XX i XXI wieku? Jakie składniki sami wkomponowywali w zakres tej roli księdza? Czy akceptowali mediacyjną rolę księdza między wiernymi i Bogiem? Czy dorośli ka-

tolicy polscy akceptowali kompetencje doradcze księży w wymiarze religijnym i świeckim? Czy dorośli katolicy polscy akceptowali oddziaływanie księży na własną religijność i moralność? Wyniki dostępnych badań socjologicznych umożliwią odpowiedź na te pytania.

Władysław Piwowarski podczas badań w latach 1967–1970 w rejonie wiejskim Puław, chcąc poznać nastawienie katolików wiejskich do mediacyjnej roli kapłana w ich relacjach z Bogiem, zapytał ich, czy odczuwają potrzebę jego pośrednictwa w sprawach zbawienia? Jak sami pojmują rolę społeczno-religijną księdza parafialnego – wąsko czy szeroko? Z badań jego wynika, że aż 94,7% respondentów stwierdziło, że księża są potrzebni w ich drodze do zbawienia, jak i w ulepszaniu religijności i moralności parafian, uzasadniając tę deklarację następująco: „Jakby nie było kapłana, to co my bylibyśmy warci – kapłan zastępuje Pana Boga, kapłan człowieka doprowadzi do Boga, przed śmiercią człowiek się wypowiada” (m. l. 69); „Tak, żeby msze odprawiali, do wychowania ludzi są potrzebni – religia bardzo dobrze wychowuje” (m. l. 50); „Księża zastępują apostołów, Pana Jezusa, oni odpuszczają grzechy i dają komunię” (m. l. 19). Autor badań stwierdził: „Z przytoczonych wypowiedzi widać jasno, że dość szeroko traktują respondenci kapłana w sprawach religijnych. Spośród różnych spraw związanych z wiarą respondenci wymieniają bądź zachowanie religii w ogóle, bądź nauczanie prawd wiary, bądź spełnianie różnych praktyk religijnych, bądź problemy życia moralnego, a zwłaszcza problem wychowania religijno-moralnego. Odpowiedzi <nie> nie udzielił ani jeden respondent, natomiast nieliczne jednostki nie zajęły wyraźnego stanowiska (2,0%) lub wstrzymały się od wyrażenia swojej opinii (3,3%). Brak negatywnych odpowiedzi świadczy, że badani katolicy, jeśli nawet wprost nie widzą potrzeby pośrednictwa kapłana w sprawach wiary, to przynajmniej nie są przeciwni, by tego rodzaju funkcje były w społeczeństwie sprawowane. Wielu respondentów traktuje księży instytucjonalnie jako przywódców parafii odpowiedzialnych za <całość> spraw dotyczących utrzymania religii i moralności parafian” (Piwowarski, 1971: s. 279–281).

Katolicy dorośli z 61 parafii wiejskich, miejskich i wiejsko-miejskich uczestniczący w ogólnopolskich badaniach socjologicznych Katedry Socjologii Religii KUL w latach 1967-1984 odnieśli się do struktury funkcji tworzących rolę księdza parafialnego w następujący sposób: funkcje religijne – 49,7% (w tym: parafie – A – 32,0%; parafie B – 45,3%; parafie D – 52,2%; parafie E – 55,5%; parafie G – 63,6%); funkcje religijno-świeckie – 40,1% (w tym: A – 54,3%; B – 47,3%; D – 41,9%; E – 43,7%; G – 33,1%); funkcje świeckie – 0,7% (w tym: A – 0,5%; B – 0,5%; D – 0,6%; E – 0,4%; G – 1,4%). Respondenci odpowiadając na pytanie badawcze, w jakich sprawach potrzebni są księża: religijnych, religijno-świeckich czy świeckich, najliczniej wskazali na religijne funkcje księdza, chociaż wskaźniki ich były zróżnicowane w zależności od typu parafii: od 32,0% (parafie A) do 63,6% (parafie G). Na drugim miejscu ulokowali funkcje mieszane, czyli religijno-świeckie: od 54,3% (parafie A) do 33,1% (parafie G). Funkcje typowo świeckie, nie mające związku z religią, wskazały w każdej grupie zdecydowanie minimalne odsetki respondentów: w granicach od 0,7% do 1,4% ogółu badanych. Z drugiej strony oznacza to, że niespełna połowa badanych parafian nie ograniczała wtedy roli księdza do jego

funkcji typowo religijnych, ale przydawała do tej roli także funkcje świeckie, powiązane w różnym stopniu z funkcją religijną (Kamiński, 1987: s. 257–258).

Katolicy miejscy i imigranci ze wsi w Kaliszu oraz katolicy wiejscy w Kotłowie i Przedborowie, uczestniczący w badaniach socjologicznych Józefa Baniaka w latach 1986-1987, pytani o rolę księdza w życiu religijnym i świeckim parafian, jak i o jej zakres, stwierdzili, że obejmuje ona następujące sprawy i problemy: wyłącznie religijno-kościelne – 36,7% (w tym: katolicy wiejscy – 30,5%; imigranci ze wsi – 38,2%; kaliszanie – 41,5%); religijno-moralne – 37,2% (w tym odpowiednio: 35,1%; 38,6%; 37,6%); religijne i świeckie – 19,2% (w tym: 25,5%; 17,0%; 15,2%); żadne – 2,4% (w tym: 2,5%; 2,7%; 2,0%); brak wiedzy – 3,0% (w tym: 4,7%; 2,0%; 2,2%); brak danych – 1,5% (w tym: 1,7%; 1,5%; 1,5%) (Baniak, 1994: s. 142).

Z badań tych dowiadujemy się, że dominująca większość dorosłych katolików w Kaliszu i na wioskach w zakres roli księdza włączała dwa typy spraw: religijno-moralne i religijno-kościelne: łącznie wyboru tego dokonało 73,9% badanych, w tym katolicy wiejscy – 65,6%, imigranci wiejscy – 76,8% i kaliszanie – 73,9%. Natomiast sprawy religijne związane ze sprawami świeckimi wskazało kilkakrotnie mniej respondentów, w tym najliczniej uczynili to katolicy wiejscy, dodając często następujące uzasadnienie: „ksiądz zna się nie tylko na religii i Kościele, ale też na różnych problemach świeckich, takich życiowych, dlatego warto pytać go o ich wyjaśnienie czy rozwiązanie” (kobieta, l. 35) czy też „księża są dobrze wykształceni i potrafią pomóc ludziom także w problemach i potrzebach życiowych. Inaczej nie mogliby spowiadać i nauczać w kościele i na religii” (mężczyzna, l. 43). Badania te wykazały również to, że dla 94,1% tutejszych respondentów rola księdza, ujmowana w aspekcie religijnym i w aspekcie świeckim, nie była wtedy ani obojętna, ani tym bardziej obca. Niemal wszyscy potwierdzili jej konieczność w religijności i moralności katolików świeckich, a pozostali w zakres tej roli włączali także sprawy typowo świeckie, przekonani zarazem, że księża parafialni są „życiowi i potrafią skutecznie dopomóc i doradzić ludziom w ich rozwiązywaniu”. Praktycznie oznacza to duże zapotrzebowanie w obu środowiskach społecznych na posługę księdza wynikającą z jego roli religijno-społecznej, którą on odgrywa w środowisku parafialnym i lokalnym, spełniając regularnie różne funkcje i zadania kapłańskie. Jednakże katolicy wiejscy liczniej niż katolicy miejscy byli wówczas skłonni rolę księdza rozszerzać na płaszczyznę spraw, problemów i potrzeb świeckich (Baniak, 1994: s. 143–144).

Marek Korzeniowski, badając w 2002 roku postawy trzech pokoleń dorosłych katolików w rejonie Kędzierzyna-Koźla wobec duchowieństwa parafialnego, uwzględnił także kwestię kompetencji księży, z powodu których są oni potrzebni w życiu ludzi i w społeczności parafialnej. Zapytał swoich respondentów, czy widzą potrzebę rozmów z księżmi na tematy osobiste, co łączy się wprost z zakresem ich kompetencji doradczych, wynikających z ich roli religijno-społecznej. W ocenie tamtejszych katolików dorosłych księża parafialni są potrzebni ludziom ze względu na swoje kompetencje w następujących dziedzinach: tylko w sprawach religijnych – 26,1% (w tym: pokolenie najstarsze (I) – 28,3%; pokolenie średnie (II) – 33,3%; pokolenie najmłodsze (III) – 15,2%); w sprawach religijnych i świeckich – 71,2% (w tym: I – 69,8%; II – 63,8%; III – 81,5%);

w innych sprawach – 1,6% (w tym: I – 1,9%; II – 2,7%; III – 0,0%); nie umiem odpowiedzieć – 1,6% (w tym: I – 0,0%; II – 0,0%; III – 3,3%) (Korzeniowski, 2005: s. 250).

Badania te wykazały, że o potrzebie księży w życiu osobistym i społecznym nie przesądzały wtedy bynajmniej same sprawy religijne, gdyż wyłączność ich w tym zakresie preferowała tylko czwarta część respondentów, w tym najmniejszy odsetek najmłodszego pokolenia, zaś najczęściej preferowało te sprawy pokolenie średnie. Natomiast dominująca większość badanych stwierdziła, że zarówno sprawy religijne, jak i sprawy świeckie w połączeniu decydują o społecznej potrzebie księży i o ich pracy w życiu jednostek i zbiorowości ludzi, pojedynczego parafianina i całej wspólnoty wiernych w parafii. Za tym rozwiązaniem najliczniej opowiedzieli się reprezentanci pokolenia najmłodszego, z kolei w miarę wyrównane pod tym względem były odsetki respondentów z pierwszego i drugiego pokolenia. W ich ocenie, ksiądz jako doradca, powinien więc mieć orientację w wielu sprawach, a nie tylko religijnych czy teologicznych, ale też z zakresu problemów świeckich, gdyż tylko wtedy potrafi pomóc wiernym i innym członkom parafii w rozwiązywaniu nurtujących ich problemów, potrzeb i dylematów życiowych i moralnych. Stąd dysproporcja pomiędzy wskaźnikami respondentów opowiadających się wyłącznie za sprawami religijnymi oraz za sprawami „mieszanymi”, czyli religijnymi wespół ze świeckimi, była bardzo duża: 26,1% wobec 71,2% (różnica – 45,1 p. proc.).

Na pytanie o osobistą potrzebę rozmów z księżmi na tematy osobiste badani katolicy w każdej grupie przedłożyli następujące deklaracje: tak – mam potrzebę – 22,9% (w tym: I – 29,6%; II – 14,8%; III – 24,8%); nie mam potrzeby – 68,2% (w tym: I – 67,6%; II – 79,1%; III – 58,1%); nie wiem – 6,8% (w tym: I – 2,8%; II – 3,5%; III – 13,7%); brak odpowiedzi – 2,1% (w tym: I – 0,0%; II – 2,6%; III – 3,4%). Autor komentując te wskaźniki empiryczne, zaznaczał: „W porównaniu do omówionych, ogólnie wysokich, wskaźników akceptacji roli księdza, mniej korzystnie w sensie statystycznym przedstawiają się inne – bardziej konkretne – tego przejawy, jak na przykład potrzeba rozmów z kapłanem na tematy osobiste. Okazuje się, że ponad 2/3 ogółu badanych nie widzi potrzeby prowadzenia rozmów z księdzem na tematy osobiste (68,2%), odczuwa zaś ją jedynie ponad co piąta osoba (22,9%). Przeciwni rozmowom na tematy osobiste z księdzem byli reprezentanci średniego pokolenia, a najrzadziej opór ten zgłaszali przedstawiciele pokolenia najmłodszego – różnica pomiędzy ich wskaźnikami wynosiła 21 p. proc. (79,1% wobec 58,1%)” (Korzeniowski, 2005: s. 250-251).

Katolików miejskich w Kaliszu – autochtonów i napływowych ze wsi do tego miasta, którzy uczestniczyli w badaniach socjologicznych Józef Baniaka w latach 1983–1984, zapytano, czy uznają pośrednictwo kapłana w dążeniu ludzi do zbawienia wiecznego – czy jest ono potrzebne? Jaki jest ich zdaniem zakres roli mediacyjnej księdza między ludźmi a Bogiem? Odpowiadając na te pytania respondenci złożyli następujące deklaracje w obu kwestiach:

1) skala pośrednictwa księdza: konieczne bezwzględnie – 66,1% (w tym: autochtoni – 67,7% i napływowi ze wsi – 62,1%); warunkowo potrzebne – 15,3% (w tym: 15,7% i 13,7%); zbędne całkowicie – 13,5% (w tym: 12,3% i 17,1%); brak zdania – 3,3% (w tym: 2,8% i 4,8%); brak danych – 1,8% (w tym: 1,5% i 2,3%);

2) zakres roli mediacyjnej księdza: utrwała wiarę ludzi w Boga i Jezusa Chrystusa – 63,1% (w tym: 64,8% i 57,3%); udziela ludziom sakramentów – 17,1% (w tym: 15,7% i 21,5%); odprawia mszę i inne nabożeństwa religijne – 5,8% (w tym: 5,4% i 6,7%); kieruje wspólnotą parafialną – 6,2% (w tym: 6,6% i 6,2%); troszczy się o moralność parafian – 6,6% (w tym: 6,9% i 6,4%); brak danych – 1,2% (w tym: 0,9% i 1,9%).

Pośrednictwo księdza w sprawach zbawienia jako całkowicie konieczne uznali tylko katolicy głęboko wierzący (87,1% i wierzący (77,3%); jako częściowo potrzebne: głęboko wierzący – 12,9%, wierzący – 18,2%, wątpiący – 14,2%, obojętni religijnie – 7,4%; jako zupełnie zbędne: wierzący – 3,9%, wątpiący – 39,5%, obojętni religijnie – 57,6%, niewierzący – 88,6%.

W ocenie badanych katolików kaliskich ksiądz jest przede wszystkim nauczycielem katolickim, który utrwała wiarę ludzi religijnych w Boga, formuje ich świadomość religijną i kościelną. Ta właśnie rola nauczyciela wiary zajmuje centralne miejsce w jego roli mediacyjnej jako pośrednika między ludźmi a Bogiem, którą tu umieściło ponad 60% badanych respondentów. Ważne drugie miejsce w wykazie kompetencji księdza zajmuje funkcja szafarza udzielającego wiernym sakramentów, aczkolwiek wskazał ją czterokrotnie mniejszy odsetek badanych w porównaniu z odsetkiem preferujących funkcję nauczyciela wiary religijnej. Pozostałe funkcje księdza parafialnego, leżące u podstaw jego kompetencji doradczych, były już rzadziej eksponowane przez badanych katolików dorosłych (Baniak, 1990: s. 409–411).

AKCEPTACJA MEDIACYJNEJ ROLI KSIĘDZA W ŻYCIU RELIGIJNYM LUDZI

Zaprezentowany wyżej zakres kompetencji doradczych księdza w sprawach religijnych i świeckich domaga się ukazania stopnia uległości badanych katolików wiejskich i miejskich jego władzy religijnej. Należy więc zapytać: Czy respondenci akceptowali urzędowy autorytet kapłana i czy dostrzegali jego rolę we własnym życiu religijnym, w swojej drodze życiowej do zbawienia wiecznego?

Z teologicznej koncepcji kapłaństwa wynika, że autorytet urzędowy księdza opiera się na przesłankach obiektywnych i wywodzi się z pełnionej przez niego funkcji w Kościele. Na mocy sakramentu kapłaństwa ksiądz jest pośrednikiem między ludźmi i Bogiem w sprawach wiary i religii. Wysoki status teologiczny księdza i związana z nim władza religijna są źródłem wysokiej pozycji kapłana w strukturach Kościoła. Początkiem tego autorytetu jest mandat, który ksiądz otrzymuje od biskupa jako swojej władzy zwierzchniej. Mandat ten nadaje księdzu szeroki zakres uprawnień: prawo do koordynowania i nadzorowania określonej wspólnoty religijnej, a także do posłuchu ze strony wiernych. Z tego powodu postawione wyżej pytanie ogólne można teraz sformułować prościej następująco: Czy badani katolicy akceptowali mediacyjną rolę księdza jako pośrednika między ludźmi i Bogiem w sprawach swojej wiary i religijności? Czy ta rola i to pośrednictwo księdza są w ich ocenie potrzebne faktycznie ludziom, żeby mogli uzyskać życie wieczne? A może zbawienie wieczne człowiek jest w stanie osiągnąć samodzielnie, bez pomocy

czy pośrednictwa księży, podobnie jak sam może on nawiązywać kontakt z Bogiem za pomocą osobistej modlitwy?

Badani ponownie przez Józefa Baniaka w latach 1986–1987 katolicy w Kaliszu i w obu wioskach tego regionu (Kotłów i Przedborów) w następujący sposób odnieśli się do mediacyjnej roli księdza i do zakresu jego pośrednictwa w kwestii wiary i religijności ludzi: 1) potrzeba pośrednictwa księdza jest: całkowita – 69,5% (w tym: katolicy wiejscy – 76,7%; imigranci ze wsi – 62,2%; kaliszanie – 69,2%); częściowa – 11,0% (w tym: 7,9%; 14,5%; 10,9%); zbędna – 16,3% (w tym: 13,0%; 19,7%; 16,%); nie wiem – 2,0% (w tym: 1,7%; 2,4%; 2,0%); brak danych – 1,2% (w tym: 0,7%; 1,2%; 1,7%).

2) Zakres pośrednictwa księdza: przekazuje i utrwała wiarę ludzi – 22,0% (w tym: 24,0%; 20,5%; 21,7%); udziela sakramentów świętych – 24,1% (w tym: 26,5%; 26,0%; 21,0%); celebrowanie mszy św. i inne nabożeństwa religijne – 30,0% (w tym: 30,2%; 28,5%; 30,7%); kieruje parafią – 11,4% (w tym: 8,6%; 12,0%; 13,7%); kształtuje moralność parafian – 11,4% (w tym: 10,0%; 13,0%; 11,2%); brak danych – 1,1% (w tym: 0,7%; 1,0%; 1,7%) (Baniak, 1994: s. 196–197).

Potrzebę pośrednictwa księdza w sprawach wiary i religijności ludzi, jego roli mediacyjnej między ludźmi i Bogiem, łącznie akceptowało 80,5% respondentów, w tym większość tej grupy akceptowało całkowicie, a w poszczególnych środowiskach społecznych wskaźniki te były następujące: na wsi – 84,6%, wśród imigrantów wiejskich – 76,7%; wśród rdzennych kaliszian – 80,1% badanych. Jako zbędne pośrednictwo księdza uznało niewiele badanych, zaledwie co szósta osoba, w tym nieco większy odsetek imigrantów wiejskich w Kaliszu – co piąty badany. Respondenci dość szeroko określali zakres pośrednictwa religijnego księdza, łączącego się z jego autorytetem urzędowym w Kościele, obejmującego jego zadania podstawowe w parafii, aczkolwiek największy odsetek badanych widział je w celebrowaniu mszy św. i innych nabożeństw religijnych oraz udzielania sakramentów wiernym. Natomiast niewielkie odsetki w zakres roli mediacyjnej kapłana włączały kierowanie parafią i kształtowanie moralności wiernych świeckich (Baniak, 1994: s. 198–199).

ZAKOŃCZENIE

Z badań tu prezentowanych wynika, że w znacznym odsetku dorośli katolicy dorośli rolę księdza postrzegali i interpretowali inaczej niż zapisane jest to w założeniach doktrynalnych Kościoła katolickiego, biorąc pod uwagę jej istotę, składniki i cel. Najbardziej spornym problemem okazał się zakres roli księdza, który w ocenie licznych respondentów powinien być znacznie szerszy niż zezwalają na to postulaty teologii i przepisy prawa kościelnego. Zdaniem licznych respondentów zbyt sztywne traktowanie roli księdza w nauce kościelnej pozbawia ją podstawowej użyteczności, ogranicza wpływ księdza na życiowe sprawy wiernych, oddziaływanie na ich postawy i zachowania w wielu sferach ich życia osobistego i rodzinnego.

Rola księdza inaczej była postrzegana i oceniana przez katolików w parafiach wiejskich, a inaczej w parafiach miejskich. W parafiach wiejskich ma ona ciągle wymiar szeroki, obejmujący całość spraw religijnych, większość problemów moralnych i znaczną część spraw świeckich. W parafiach miejskich z kolei rola księdza kurczy się do wymiaru wąskiego, obejmując jedynie znaczną część spraw religijnych i niektóre problemy etyczno-moralne, zaś sprawy świeckie są tu podejmowane sporadycznie, z tendencją do zupełnej ich redukcji.

W rezultacie tych zróżnicowań w obu środowiskach parafialnych i społecznych respondenci wskazywali odmienne możliwości wpływu księży na życie religijne, moralność i świadomość społeczną katolików. Możliwości tych, w ich ocenie, jest znacznie więcej na wsi niż w mieście, w parafiach wiejskich niż w parafiach miejskich i wielkomiejskich.

W obu typach parafii inaczej kształtowały się wtedy osobiste styczności i więzi katolików z księżmi – były one znacznie częstsze w parafiach wiejskich niż w parafiach miejskich, zwłaszcza w dużych aglomeracjach miejskich. Pozytywne nastawienie dorosłych katolików do parafii – jej istoty, struktur i funkcji – było częstszym zjawiskiem w drugiej połowie ubiegłego wieku aniżeli w obecnym wieku, kiedy to badania wykazywały wzrost odsetka katolików, którzy odnosili się do roli religijnej i społecznej księdza krytycznie, eliminując jej znaczenie we własnej religijności i w sprawach świeckich.

W obecnym wieku znacznie rzadziej katolicy nawiązywali i podtrzymywali nawiązane styczności i więzi osobiste z księżmi we własnych parafiach, jak i w innych okolicznościach, aniżeli w XX wieku. Ten ujemny trend ukazywali socjologowie religii na podstawie wyników własnych badań empirycznych.

BLIOGRAFIA

1. Augustyn J. (2000), *Wychowanie do czystości i celibatu kapłańskiego*, Wydawnictwo M i Apostolicum, Kraków – Ząbki.
2. Babbie E. (2007), *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz, M. Bucholc, P. Gadomski, J. Haman, A. Jasiewicz, A. Kloskowska-Dudzińska, M. Kowalski, M. Mozga, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
3. Baniak J. (1990), *Religijność miejska w warunkach uprzemysłowienia i ruralizacji na przykładzie Kalisza. Studium socjologiczne*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz.
4. Baniak J. (1994), *Obraz kapłana w świadomości katolików świeckich (na przykładzie Kalisza, Kotłowa i Przedborowa). Studium socjologiczne*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
5. Baniak J. (2002), *Problem roli społecznej kapłana*, „Teologia Praktyczna”, t. 3, s. 251–274.
6. Baniak J. (2013), *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
7. Baniak J. (2017), *Beżenność i czystość seksualna księży rzymskokatolickich w świadomości katolików świeckich i osób duchownych w Polsce. Założenia i rzeczywistość*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
8. Blalock H. C. (1977), *Statystyka dla socjologów*, tłum. M. Tabin, I. Topińska, K. Starzec, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 430-437
9. Blizzard S. W. (1958), *The Parish Minister's Self-Image of his Master Role*, „Pastoral Psychology”, nr 12, s. 124 - 146.

10. Brothers J. (1963), Social Change and the Role of the Priest, „Social Compass”, nr 10, s. 477 –489.
11. Ciupak E. (1965), Kapłaństwo: powołanie i rozwój i zawód, w: Tenże, Kult religijny i jego społeczne podłoże. Studia nad katolicyzmem polskim, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa, s. 319 – 429.
12. Davie E. (2007), Illicit Celibacy and the Deposit of Faith, Create Space, Nashville.
13. Davie E. (2010), On the origin of mandatory catholic celibacy, w: Laikat i duchowieństwo w Kościele katolickim w Polsce. Problem dialogu i współistnienia, red. J. Baniak, Wydawnictwo Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 341 – 349.
14. Deschwanden von L. (1968), Eine Rollenanalyse des katholischer Pfarreipriesters, „Internationales Jahrbuch für Religionssoziologie”, Bd. IV, Beiträge zur religionssoziologischen Forschung, Westdeutscher Verlag, Köln-Opladen, s. 125 – 138.
15. Deschwanden von L. (1972), Die Rolle des Gemeindepriesters zwischen Kirche und Gesellschaft. w: Religion in Umbruch, hrsg. von J. Wössner, Stuttgart: Enke, s. 385 – 419.
16. Frankfort – Nachmias Ch., Nachmias D. (2001), Metody badawcze w naukach społecznych, tłum. E. Hornowska, Wydawnictwo Zys i S-ka, Poznań.
17. Goddijn W. (1966), Rola kapłana w Kościele i społeczeństwie, „Znak”, nr 1-2, s. 6 – 21.
18. Kamiński R. (1987), Przynależność do parafii katolickiej. Studium pastoralne, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
19. Korzeniowski M. (2005), Religijność pokoleń. Studium przypadku rejonu kędzierzyńsko-kozielskiego, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
20. Lindner T., Lentner L., Holl A. (1963), Priesterbild und Berufswahlmotive, Verlag Herder, Wien.
21. Majka J. (1993), Kapłani polscy w dobie socjalizmu. „Solidarność” i demokracja, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, nr 1, s. 7 –14.
22. Majka J. (1971), Socjologia parafii. Zarys problematyki, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
23. Mariański J. (1984a), Życie parafii. Socjologiczne aspekty kierowania wspólnotą parafialną, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
24. Mariański J. (1984b), Dynamika przemian religijności wiejskiej w rejonie płockim w warunkach industrializacji (1967 – 1976), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań - Warszawa.
25. Mc Cann R. V. (1962), The Churches and Mental Health, Basic Books, New York.
26. Mynarek H. (1980), Eros und Klerus. Von Elend des Zölibats, Droemer Knaur, München-Zürich.
27. Newcomb T. M. (1962), Kształtowanie postaw jako funkcja grup odniesienia, w: Zagadnienia psychologii społecznej, red. A. Malewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 86 –108.
28. Pin É. (1968), La paroisse catholique. Les formes variables d'un systeme social, Universite Pontificale Gregorienne, Rome.
29. Piwowarski W. (1971), Religijność wiejska w warunkach urbanizacji. Studium socjologiczne, Biblioteka „Więzi”, Warszawa.
30. Piwowarski W. (1977), Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym. Studium socjologiczne, Biblioteka „Więzi”, Warszawa.
31. Schillebeekx E. (1963), Communicatie tussen priester en leek, „Nederlandse Katholieke Stemmen”, t. 59, nr 7-8, s. 210 –222.
32. Schoeck H. (1969), Kleines Soziologisches Wörterbuch, Herder Verlag, Freiburg in Breisgau.
33. Schreuder O. (1965), Le caractere profesional du sacerdoce, „Social Compass”, nr 2, s. 5 –15.
34. Słowiński G. (2010), Ksiądz wczoraj i dziś. Społeczne konstruowanie powołania do kapłaństwa, w: Religijność i duchowość – dawne i nowe formy, red. M. Libiszowska – Żółtkowska, S. Grotowska, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków, s. 408 –423.
35. Sobór Watykański II (1968), Konstytucje, dekryty, deklaracje, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.
36. Spencer H. (1891), Instytucje kościelne, tłum. J. K. Potocki, w: Zasady socjologii, t. 6, Wydawnictwo „Głos”. Drukarnia Maryi Zienkiewicz, Warszawa.
37. Szczepański J. (1972), Elementarne pojęcia socjologii, wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
38. Wach J. (1961), Socjologia religii, tłum. Z. Poniatowski, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa.